

Ötven-pluszos, nagy tapasztalatú sebészorvos barátom, aki egy nyíregyházi kórházban gerincbetegeket műt sorozatosan, a minap azt kérte tőlem, hogy akkor most mondjam már meg neki, mégis miként kell megítéljük a magyar gazdaság és vele a kormány teljesítményét. Tényleg minden fronton rendbe rakták a dolgokat, és alapvetően „helyes úton” viszik a gazdaságpolitikát, szemben az előző kormánnyal, amelyik tüzet oltott, válságot menedzsel, egyik deficitjárásból bukácsolt át a másikba, Brüsszellel ugyan nem háborúzott, de gyakran ült a szégyenpadon? Vagy ez csak így látszik?

Nem titkolom, zavarba jöttem, mert tudtam, hogy a lényeges pontokat illetően kötelező maximálisan őszintének lennem, már csak a több évtizedes barátságra tekintettel is, de főleg azért, mert ha az ember a médiában is „véleményt formál” jelentős nemzetközi és magyar ügyekben, akkor a privát beszélgetésnek többszörösen is el kell bírnia az egyenes beszédet, beleértve a karcos megfogalmazásokat is. Zavaromban hirtelen azt a menekülést választottam, hogy rövid válaszom a kérdésre márpedig nincs, csak hosszabban kifejtve kísérelhetem meg az összehasonlítást. Az őszinte és kimerítő válasza márpedig idő kell. Taktikám bevált. Elvonultunk, és egy félórás diskurzusban vázoltam kurrens nézetem. Barátom nem titkolta, alaposan meglepte, hogy bizonyos kérdésekben a mostani, másokban pedig a korábbi kormány gazdaságpolitikai lépéseit dicsértem vagy kritizáltam, ám semmi képp nem temettem egyiket sem. Ezek után fogalmazódott meg bennem a kérdés: mégis mi alapján tudja megítélni az átlagos honpolgár a politikai pártok által meghirdetett gazdaságpolitikai koncepciók, fejlesztési és adópolitikai, szociális lépések helyességét? Előrebocsátom: a pontos választ nem nagyon tudjuk. Ám abban biztosak lehetünk, hogy ezekben a kérdésekben is létezik egy összkép vagy átfogó benyomás, érzület! Létezik továbbá a korábbi rendszerek generációinak átadott tapasztalata. De van egyszerű szimpátia is, amely vagy a „mester”-tervet, vagy annak eredményeit kommunikáló személyhez vagy a pártjához kötődik. Ez utóbbi már önmagában is elég ahhoz, hogy el is döntse a „melyiket szeressem” kérdést, különösebb fontolgatás nélkül. A részletek is fontosak ugyan, mert a jó összkép is csak jó részkepekből állhat össze, de a támogató vagy ellenséges vélemény szempontjából mégsem lényegesek. Ha az összbenyomás jó, akkor a polgár általában az egészet támogatja; ha nem, akkor a részletek sem számítanak. Ez elég lehangoló állítás, de talán nem nagy tévedés. A jelenlegi kormány gazdaságpolitikájáról kialakítható összképet illetően pedig – saját meglátásom szerint – inkább pozitív, mint negatív kép tud formálódni egy átlagos, nem szakértő megfigyelő fejében. Ez semmi képp nem magától értetődő állítás.

Nézzünk azonban konkrétumokat! Abban a kérdésben, hogy a mostani bérintézkedések és az év végére alaposan feldúlt állami pénzüsztsások kísértetiesen hasonlítanak a 2002. évben megtapasztalt népszerűsítő kormányzati lépésekhez, és az azokat követő negatív, egyensúlyt bontó fejleményekhez vezethetnek, megoszlanak a vélemények. E kérdés elemzésében – a magam részéről – Surányi György megfogalmazásával tudok leginkább azonosulni; avval, ahogy S. Gy. az *Ugyanaz?* című írásában (ÉS, 2017/1., jan. 6.) fogalmazott: *„Ahogy Lajos [Bokros – M.I.] 2002-es félélmét jelentős részben osztottam, a jelenlegit legfeljebb marginálisan. A magyar gazdaság 2010-től a lehetségestől és a kívánatostól lényegében elmarad, nemcsak a fejlett országoktól, hanem a visegrádi hármaktól is leszakadó pályán kócg. De tetszik, vagy nem tetszik, éppen az uniós transzferek és ebből is adódóan a pénzügyi mutatók konszolidációja okán még évekig fenntartható lesz ez a pálya.”*

Ez a növekedési mérték, ti. a 2,5–4 százalék közötti sáv, saját megítésem szerint is nagyon jó eséllyel fenntartható mindaddig, amíg az EU-ból a nem adóssággeneráló, lényegében ingyen pénzáramlás „tolja” a magyar gazdaságbővülés szerkerét, amelynek azért van némi saját – belső – lendülete is. A fizikai és a fiskális törvényszerűségeket is talán jobban közelítő hasonlat, ha azt mondjuk, hogy a magyar gazdaság malmai nagyon lassan örölnék, de az EU-ból áramló forrás

MAGAS ISTVÁN:

Az összkép ereje

szépen lendületben tartja a malomkereket, és az örlemény is látszik: a belföldön felhasználható hazai össztermék 2 százalék feletti mértékben duzzad; minden jövedelemtulajdonos, az állam, a vállalatok és a háztartások (utóbbiaknál ahol jövedelem keletkezik) több pénzt kapnak a számláikra. A jövedelemoldali GDP-számbavétel (mint pénzjövedelem, megtermelt/realizált jövedelem) is valóban kimutatja, hogy az EU-forrásokat elköltötték, azok valamilyen beruházásra fordítottak, vagy éppen az állam által megelőlegeződtek, ezáltal a nemzetgazdaság szintjén – a teljes növekedés mértékében – valóságos többletjövedelmek keletkeztek. Ezekből a pluszjövedelmekből (melyek az állam esetében adó és adó jellegű befizetésekől állnak), a növekedés gyümölcseiből lehet állami béreket, szociális transzfereket, szubvenciókat stb. növelni vagy éppen szerkezeteket alakítani, netán adósságot csökkenteni. Azt, hogy pontosan milyen arányban leghelyesebb ezeket meglepni, nos, csak 3-5 éves visszatekintésben lehet igazán megmondani, mert az elosztás részletei kifejezetten politikai döntések, nem pedig precízen kalkulált makroökonómiai modellezés eredményei. Ezzel a megállapítással jobb, ha megnyugtadjuk a közgazdász-lelkiismeretünket. De hát ez aligha lehet heurékaszerű felismerés a közpénzek sorsáért kicsit is aggódó polgárok számára. A modern demokráciákban a kormánypártok számára mindig a gazdaság állapotából kialakítható általános összkép a lényeg, vagy ennek „vetített” változata. Még az USA-ban is számít a tipikus érzület, a gazdaság állapotáról kialakuló percepció, Bill Clinton elnök idejéből emlékezhetünk a szállóigévé nemesült „bonmot”-ra: „Gazdaság, te ostoba – The Economy, stupid”. A választási siker – a politológusok ezt betéve tudják – jórészt a gazdaságról kialakított összkép erején múlik. Hiszen valójában az átlagos választó nem a statisztikákat böngészi, nem tanulmányolvasással múlta át az időt (a gazdasági modelleket pedig feltehetően messze elkerüli), hanem inkább hinni szeretne valakinek. Sok esetben melyen elkötelezett, netán vakon hisz. Az, hogy gazdaságpolitikai ügyekben pontosan miért támogat valakit, talán maga sem tudja, nem is kívánja megmagyarázni. Ha gazdaságpolitikai irányokról beszélünk, az átlagosan tájékozott szavazó esetében az majdnem biztos, hogy nem szigorú tartalmi – pláne nem logikai, statisztikai – alapja van a vonzalmának. Ettől persze a szavazók többsége által kedvelt gazdaságpolitikus által hirdetett ígéknek lehet a szigorú szakma által is jóváhagyott, kellően robusztus valóságtartalmuk. De lehet éppen ennek az ellenkezője is: sokak által szeretett gazdaságpolitikus állításai a szűkebb szakma szerint a valóság csak nagyon távoli metaforái lehetnek, a megvalósíthatóságuk inkább illuzórikus, mint megbízható. De el kell, el lehet-e ezt a nehéz kérdést érdemben dönteni egy választási kampány hevében vagy az odavezető 3-4 évben, vagy elég csak az összkép? Át tud-e látni egy átlagosan informált szavazó egy gyökeresen új gazdaságpolitikai perspektívát, megvalósulása előtt 5–10 évvel? Nem tud. Be tudná-e látni ugyanez a szavazó az államosítás, a központosítás előnyeit/hátrányait 5–10 éves távlatban? Nem tudja. Ézek belátáshoz ugyanis komoly szakértelem kell.

Érvelésem azt kívánja sugallni, hogy a politika számára elég a pozitív összkép. A részletek nem számítanak. A közgazdasági Nobel-díjas tudós tekintélyektől is kapott jelentős támogatást az a gondolat, amely szerint ha a közgazdaságtan a politika felett kíván öncélúan lebegni, könnyen elveszítheti szavahihetőségét, s vele a tudomány elismertségét, jelentőségét is. Joseph Stiglitz az Amerikai Közgazdasági Társaság (AEA) ez évi, Chicagóban rendezett konferenciáján egyik, szűrtközgazdászokkal tüzdelt paneljében azt találta mondani, hogy a köz-

gazdászoknak nem csak azzal kell foglalkozniuk, hogy elméletileg mi a lehetséges, hanem azzal is, hogy valószínűleg mi fog történni, különösen arra tekintettel, ahogy maga a politikai rendszer működik. Ezért kötelező a politika fejével is gondolkodniuk a makroökonomia vagy akár csak annak határ- és társterületein munkálkodó kutatóknak. A politikai tényezőktől tehát nem érdemes függetleníteni a gondolataikat, mert a tudomány előrejelző képessége még tovább csökkenhet, a meglepetések magyarázata pedig akár teljesen eltűnhet. A meglepetések magyarázata márpedig bizony szükséges. Állandó kelléke a tudományos gondolkodásnak: még ha utólagos elemzéssel, mégis segítenie kell a megértést és a felkészülést a jövőbeni hasonló, de meglepetés jellegű eseményekre. A konferencián hosszasan vitátták, hogy mi lehet majd egy fiskális expanzio, egy költségvetési lazítás (nem tévedés, lazítást!) hatása Trump elnöksége alatt. Ez azért fontos, de kifejezetten meglepő fejlemény, mert a korábbi Obama-években jelentős viták zajlottak az USA-ban a fiskális expanzio hatásairól; illetve hogy mennyire lehet bízni az állami költség növekedést és munkahelyteremtést segítő, felhajtó erejében. Mit utat politikailag igen érzékeny témáról van szó (már ti. annak belátásáról, hogy az állami költség a mai környezetben lehet-e kifejezetten kedvező, pozitív összhatású keynesianusi életkítési folyamat része). Ez ugyan korábban is téma volt, de a kérdés most újra ott van a hivatalos politika szóhasználatában. Ne feledjük, republikánus párttól van szó, amely az USA-ban sohasem a kiterjedtebb állami költség dicserétéről volt híres. Ellenkezőleg, mindig a takarékos, a kisebb állam volt a hirdetett ideál. Most mintha fordulni látszana a leendő hivatalos fehér házi gondolkodás: az állami stimulust nem illik hivatalosan sem szégyellni. Változik a világ. Az Obama-évek alatti lazító költségvetések szép halkan, de megvalósultak, sok államban kaptak pénzt a föderális kasszából a helyi büdzsék lyukainak betömésére és a szolgáltatások színvonalának tartására, így sok munkahely is megmaradhatott. A költség mögötti gondolat az volt, hogy a frissen befecskendezett állami pénz majd megtérül az outputban, jó esetben 1 pluszdollárból több is lesz, mint egy-egynyi zölzhasú (a költséi akkcelerator működik, így szolt a feltételezés). Az, hogy valóban működött-e vagy sem, még nem tudjuk pontosan. De egy biztos: az amerikai szavazó nem érezte a költség erejét, rejtve maradt előtte a stimuluss hatása. Ennek az lett a következménye, hogy az állami költségvetés lazítását – magát is – demonizálni lehetett az ellenzéki politika által, még azt is hangsúlyozva, hogy a fiskális lazítás a munkapiacnak még ártott is (a magyarázat eléggé nyakatekert, ezért mellőzzük). Azt kívánom csak mondani, eredeti mondanivalónkhoz, az érzékelt összkép jelentőségéhez visszatérve, hogy az eredendően politikamentes gazdaságmodellek sem lehetnek elzárva a politikai nyomástól, gondoljunk például a demográfiai vagy a klímamodellekre. Ezért állítható, hogy a makrogazdasági folyamatokat elemző tudományoknak az egyik legjobb hitelességi kritériumuk éppen az előrejelzés pontosságában és megbízhatóságában rejlik. A szakértőket az fogja visszahozni abba a korábban megélt, magas reputációs szintbe, ha a politika által befolyásolt, a hétköznapok leírására használhatóbb, kevésbé steril tudással állnak elő. A makroközgazdászok tehát jobb, ha nem vetik szem elől: „The Politics, stupid – politika, te ostoba.”

Visszatérve a magyar gazdaság növekedési erejének taglalásához és az előrejelzésekhez, érdemes Mellár Tamás, a KSH egykori elnöke, ismert és elismert makroközgazdász által készített prognózist megvizsgálni, amelyet a *Matoltsy 4százaléka* című írásában tett közzé (ÉS, 2017/2., jan. 13.).

Mellár véleménye mintha Bokros Lajoséhoz volna közelebb, amennyiben azt jósolja, hogy ugyan a gazdaságbővülés 2017-ben elérheti az MNB által tervezett 4 százalékos szintet, ám ez később komoly negatív következményekkel fog járni. Így fogalmaz: *„A magyar gazdaság potenciális (fenntartható egyensúlyi) növekedési üteme valahol az 1-2 százalékos sávban helyezkedik el, ezért az ennek dupláját kikényszerítő gazdaságpolitika komoly egyensúlyi problémákat fog előidézni, hasonlóan a 2002–2006 közötti erőltetett növekedéshez.”* Cikke konklúziójában pedig így érvel: *„Ne feledjük, hogy a 2002–2006 közötti 4 százalékos növekedési eufória után is jött a kijózanodás időszaka, a következő öt esztendő egyensúlyteremtő megszorításai.”* Meglátjuk. A magam részéről a mostani és későbbi költsékek nyomán komoly megszorítások szükségességét a jelenlegi kondíciók alapján nem látom. Az államháztartás külső és belső számláin képződő új adósságok (melyek abszolút értelemben bár még mindig növekednek) „konszolidálva” lettek abban az értelemben, hogy a keletkező új adósság könnyebben és olcsóbban finanszírozható. Súlyos pénzügyi egyensúlyromlás ezért – Surányihoz hasonlóan – én nem vizionálok a 2017-et követő években sem (egészen extrém külső sokk esetét kizárva persze). Külső és belső pénzügyi stabilitás mellett legfeljebb csak (!) az történhet, hogy nem lesz tartható a 4 százalék, de a 2-3 százalék közötti szint igen, és még ez is – nagyon valószínűen – felette lesz az EU-átlagnak, amit 1,5-2 százalék körül prognosztizálnak. Az igazán izgalmas kérdés számomra, hogy mennyire lehetünk büszkék arra, hogy az EU-átlagot verjük, ám felzárkózási esélyeink, reálkonvergencia-kilátásaink alig nőnek. Nem látható-hallható kalkulus arról, hogy az EU átlag-életszínvonalát belátható időn belül utolérjük. Nos, ez mintha le is került volna a napirendről, legalábbis az elképzelhető (ígerhető) konkrét időtávot illetően.

Ebben a kérdésben akár az ellenzék is előállhatna valamiféle figyelemfelkeltő számmal, természetesen kellően megalapozott érveléssel és hihetőnek tetsző távlatos programmal. Egy ilyen program elkészítése politikust és szakértőket is próbára tevő feladat. De ha újra felvillantának az osztár életszínvonal utolérésének lehetőségét, az bizonyosan sok embert lázba hozna. Mert addig, amíg ilyen nem látszik, jobbára marad az, amit

az angol „muddle through”-nak becéz, amit talán evickélésnek lehet fordítani. Vagyis elevickélünk a 2,5-3 százalékkal még jó darabig, a konstans emelkedést és a jó összképet fényezve. Ez az ütem azonban tényleg inkább kocogás, ahogy Surányi nevezte. Igaz, az aerobtréning, amely égeti a feleslegesen bevitt kalóriákat, nem szégyellni való. Na de sem 1989-ben, sem 2004-ben az EU-ba lépéskor, mintha nem kocogásról szóltak volna az ígéretek.

Ha a kérdés az, hogy van-e a gazdaságfejlődésben gyorsításáv vagy olyan kitüntetett, különleges út, ahol sokáig lehet jóval az átlag feletti sebességgel haladni, akkor a nemzetközi gazdaságtan válasza az, hogy nincs. Vannak ugyan sikertörténetek, ahol a felzárkózás viszonylag rövid idő – négy évtized – alatt megvalósult, és fejlett, jóléti államok alakultak ki. De különleges erőforrás, akár természeti (Norvégia: olaj, Szingapúr: tengeri útvonal metszéspontja), akár emberi (Finnország), valamint intézményi (állami és piaci) mechanizmusok nélkül a gyors felzárkózás illúzió marad. A gyorsításáv analógiájánál maradva ugyanis azt kell látni, hogy a tartósan magas gazdasági növekedéshez a lényeget tekintve ugyanaz szükséges, mint ami az autópályán az ugyanolyan tömeggel, de állandóan tartható nagyobb sebességgel haladó gépkocsikhoz: nagyobb tolóerő, amely biztonsággal kínál magasabb utazósebességet, de ha kell, előzni is tud. Az a sebesség, amellyel tartósan tud – maximális teher cipelése mellett – haladni, a potenciális tolóerő. Ha sokáig e fölött a sebesség fölött akar valaki haladni, akkor a motor megcsínyli, az erőlködéstől előbb-utóbb felborul a normális üzemmenet. Ugyanez a helyzet a gazdaság „motorjával”, teljesítőképességével is, azzal a különbséggel, hogy van benne egy csomó nem materiális, de mégis „mozgó elem”, úgy mint bizalom, várakozások, elégedettség, sőt, hangulatok, mentalitás, és akkor még az intézmények szerepéről külön nem is beszélhetünk. Ezek mind fékezhetnek vagy gyorsíthatnak. És még ezen túl is, számos olyan elem létezik, ami benne van a növekedési potenciálban, de nem mérhető, ilyen az új, átütő gondolatok ereje, amelyek járványszerűen terjedhetnek, adott esetben hirtelen fellendülést vagy éppen gazdasági káoszt okozva. Erre, az utóbbiak jelentőségére emlékeztetett plenáris előadásában a Nobel-díjas Robert Shiller, az AEA éppen leköszönő elnöke. Nem árthat, ha a magyar elemzők is számolnak az ilyen, nem szokványos erőkel is. Ennél is fontosabb, hogy a társadalomban a gazdaság állapotáról kialakuló összképet – és annak előjelét (értsd pozitív vagy negatív) – is figyelniük kell.

KAPHATÓ!

KOVÁCS ZOLTÁN

MEGYESI GUSZTÁV

A NYOLCVANAS

ÉVEK

IRODALMI RIPORTOK

ELET ÉS

IRODALOM

Megyesi Gusztáv és Kovács Zoltán
kötetben szereplő húsz riportja a nyolcvanas években, 1979 és 1989 között készült és jelent meg – két kivétellel valamennyi a korabeli Élet és Irodalom hasábjain.

Megrendelhető a szerkesztőségben (1089 Bp., Rezső tér 15., tel.: 210-5149, 210-5159 és az es@es.hu e-mail címen) 1600 Ft-os áron.

ÉLET ÉS IRODALOM

4

2017. JANUÁR 20.